

Titánské vize a bída obyčejných lidí

O naivní víře v civilizační účinky EU, centralizačních tendencích, jež destabilizují Evropu, o nebezpečí elitářské politiky i bezhlavé globalizace, českých i evropských politicích bez vize s Petrem Robejškem, politologem a poradcem, jenž proslul přesnými předpověďmi o konci komunismu či problémech eura.

JOSEF ŠÍMA | Vedl rozhovor

**NEZNÁM
VLÁDU,
KTERÁ BY SE
SNAŽILA
OBJEKTIVNĚ**

informovat o čemkoliv. To se téměř vylučuje z podstaty politické činnosti.

Česká republika je již deset let členem Evropské unie. Vzpomínáte si, jaké pocity jste tehdy měl, když jste se díval na oslavující české obyvatelstvo a poslouchal oslavné projevy politické reprezentace?

Svůj soukromý triumfální pocit jsem si odbyl v roce 1989. V roce 2004 jsem měl pro radost našich lidí velké chopení.

Zároveň jsem si byl jistý a projevil jsem to i v mých článkách a mediálních vystoupeních, že dojde k vystřízlivění. Tento „Obamův efekt“ je velmi rozšířený, ale chápu, že průměrný občan nemá povinnost rozumět ekonomickým a politickým procesům. Od politiků je člověk zvyklý na ledacos, ale zarážila mě reakce odborné publicistiky. Nekritické vidění pomě-

rů v EU by se ještě dalo pochopit nedokonalou znalostí realíí. Ale představa o tom, že tato organizace bude českou společnost ve všech ohledech „civilizovat“, byla prostě naivní.

Málokdo si již dnes vzpomene na vládní kampaň před referendem o vstupu. Pamatujete na televizní spoty, v nichž šťastný řecký podnikatel nebo španělský zemědělec lákali na pozitiva členství? Jak se díváte na schopnost vlády objektivně informovat o kladech a záporech EU jako takové, ať již v politicky zjištěné době debat o vstupu nebo – koneckonců – dnes při debatách o vnitrouijních reformách.

Neznám vládu, která by se snažila objektivně informovat o čemkoliv. To se téměř vylučuje z podstaty politické činnosti. Navíc politik, který chce s veřejností opravdu komunikovat, musí mít nejprve sám zájem se dozvědět, dále schopnost porozumět významu jednotlivých událostí (to platí zejména pro současné vnitrouijní reformy), snahu co neobjektivněji informovat (sic) a v neposlední řadě i schopnost sdělovat lidem složité pravdy srozumitelnou řečí. To je celá řada podmínek, které splňuje pouze velmi málo politických aktérů. Ale i veřejnost musí mít zájem o to, skutečně se dozvědět, co se v politice a v ekonomice děje. Ani v tomto ohledu nebyla situace tehdy (a mám dojem, že není ani teď) právě optimální.

ČLENSTVÍ PŘÍNOSEM, ALE BUDOUCNOST NEJISTÁ

Existovala (či existuje) alternativa k členství ČR v EU? Nebo – navzdory všem problémům s Unii a měnovou unií obzvlášť – je v našem zájmu tvořit proreformní koalici a měnit zevnitř?

V roce 2004 alternativa neexistovala, protože členství v EU mělo tehdy i mocensko-politický rozměr. Ale moje pevné přesvědčení bylo a je, že EU má skutečně nezaměnitelný pozitivní význam pouze v jednom rozměru, a sice jako zóna volného obchodu. Všechno ostatní je buď „nice to have“, ale ve skutečnosti nepotřebné, anebo přímo škodlivé,

NEKRITICKÉ VIDĚNÍ POMĚRŮ V EU BY SE JEŠTĚ DALO POCHOPIT NEDOKONALOU

znalostí realíí. Ale představa o tom, že tato organizace bude českou společnost ve všech ohledech „civilizovat“, byla prostě naivní.

jako je třeba politika ohledně klimatické změny.

Ohledně reformem zevnitř jsem skeptický. Nevidím totiž ani vůli, ani prostor pro pragmatickou diskuzi alternativ bez tabuizování. Evropské elity totiž reagují na jakoukoliv krizi stereotypním požadavkem „více Evropy“. Tento požadavek je vznášen a realizován, jednak pokud jde o prostorové rozšíření spolku, tj. přijímání zemí, které nejsou na členství zralé. A „více Evropy“ přivedlo EU do krize i v důsledku jejího neadekvátního prohlubování. Největší chybou bylo v tomto ohledu zavedení společné měny pro hospodářsky zcela nesourodé země. Proti opravdovým změnám „zevnitř“ je spolek ex definitionem imunizován. To je skutečná tragédie Evropské unie.

Jaký je dle Vás největší přínos členství?

V politickém a zahraničněbezpečnostním rozměru byl největší přínos symbolický přesun do Západní Evropy, ke které Česká republika tradičně náleží. Na poli ekonomiky je pro Českou republiku nejdůležitější možnost obsluhovat kontinentální trh.

Jak se díváte na přínos EU k posilování míru? Jedni tvrdí, že EU je přímo odpovědná za půlstoletí míru v Evropě, druzí takový argument odmítají a mír v Evropě přisuzují zahraniční politice USA, třetí tvrdí, že riziko konfliktu mezi evropskými zeměmi se kvůli překotné centralizaci dramaticky zvýšilo a dnes je i díky problémové hospodářské situaci Evropa velmi výbušným místem.

Přínos EU k posilování míru je těžko měřitelná kvalita. Ve svých začátcích integrační proces jistě přispěl ke smíření bývalých nepřátel. V dalších letech sloužila míru v Evropě především skutečnost, že demokratické státy neřeší konflikty mezi sebou násilně. Jejich občané mají možnost se bránit tomu, aby od nich stát požadoval finanční a lidské náklady násilných válečných aktivit. V geopolitickém rozměru zajišťovaly mír v Evropě do konce studené války především Spojené státy.

V posledních letech udělala EU závažné chyby, které mají i bezpečnostně-politické důsledky. Zdá se mi nepopíratelné, že chybně koncipované zavedení společné měny a nesprávná rozhodnutí EU v bankovní a dluhové krizi Evropu bezpečnostně politicky destabilizují. Podle mého názoru si EU Nobelovu cenu míru nezasloužila.

EU se tedy dle Vás dopustila chyb přinášejících neblahé bezpečnostně-politické i ekonomické důsledky. V reakci na problémy se však, jak říkáte, v EU volá po „více Evropy“, což v některých ohledech poškozuje ony blahodárné dopady celokontinentální svobody pohybu. Jsme tedy odsouzeni k sérii krizí a politické centralizaci, nebo vidíte síly, které Evropu vrátí na cestu společenské harmonie a prosperity?

Šance na prosperitu a společenskou harmonii je třeba vidět v širších souvislostech. Nejdůležitější proměnná je pro mou analýzu skutečnost, na kterou již několik let upozorňuji, a sice zpomalování globalizace a vyčerpanost jejího růstového potenciálu. V posledních letech pozorujeme pokles růstu globálního obchodu pod růst celkového HDP. Růst objemu mezinárodního obchodu byl dlouhá léta (např. ještě v roce 2006) na dvojnásobku růstu globálního HDP. Zároveň zaznamenáváme i globální pokles zahraničních investic a z toho pro mě plyne, že velcí exportéři a investoři se více orientují na domácí trhy, posilují vlastní regionální a lokální ekonomiky a oslabují „outsourcing“. Obraz ustupující globalizace dokresluje i počet jevů označovaných jako protekcionismus. S těmito procesy dialekticky souvisí skutečnost, že nelze očekávat další rozkvět konzumní společnosti, spíše naopak. Dle mého názoru totiž má slabý hospodářský růst západních zemí strukturální, a nikoliv konjunkturální (tedy dočasně) příčiny.

Na pozadí těchto globálních jevů probíhá v Evropě spor o to, kdo a jak má řídit stát. Jak jsem již naznačil, tak se evropské elity chovají elitářsky, ale nepodávají elitní výkony. Navíc se elita při určování politických priorit chová sebestředně a přehlíží nebo vůbec nechápe témata, která zaměstnávají průměrné občany, kteří se na často velmi nízké úrovni stále ještě snaží žít ideály konzumní společnosti. V bohaté společnosti, jako je kupříkladu Německo, to není tak zřejmé a konfliktní. Ale již ve Francii je vidět, že ani levicová vláda není schopna provádět politiku pro své voliče a řešit problémy s přistěhovalectvím, deindustrializací a přebujelým sociálním státem. O jižní Evropě ani nemluvě.

Zlepšení situace může snad (a když tak jistě ne krátkodobě) přijít od grass-roots hnutí ve společnostech samotných. Tlak zdola,

kteří vládnoucí elity difamují jako populismus, je ve skutečnosti nespokojenost oné občanské společnosti, po které intelektuálové tak často volají. Občanská společnost však neseďává v kavárně, nýbrž žije na periferii města, ve strukturálně slabých oblastech, má na konci měsíce potíže vyjít s platem a chce být slyšena a vyslyšena.

Potřebná politika budoucnosti by proto měla být méně globální a centrální, více regionální a komunální. Měla by se zbavit titánských vizí a slibů a vrátit část moci – a tím i odpovědnosti – obyčejným lidem. Ale uvědomuji si, že vůbec není jisté, jestli tito obyčejní lidé budou ochotni tuto moc a zodpovědnost převzít a smířit se s nižším životním standardem ve společnosti, která již negeneruje v první řadě růst (protože jeho zdro-

POTŘEBNÁ POLITIKA BUDOUCNOSTI BY PROTO MĚLA BÝT MÉNĚ GLOBÁLNÍ A CENTRÁLNÍ,

více regionální a komunální. Měla by se zbavit titánských vizí a slibů a vrátit část moci – a tím i odpovědnosti – obyčejným lidem.

je jsou již velmi omezené), nýbrž se asi bude muset zaměřit na přerozdělování práce a sociální stabilizaci.

EU ZAOSTÁVÁ

Je zjevné, že jste kritikem procesů, jež vedou k oslabování průmyslového zázemí Evropy obzvláště ve vztahu k Číně. Mohl byste objasnit, jak by se EU měla chovat ve vztahu k Číně a jihovýchodní Asii?

Deindustrializaci EU jestli ne podporovala, tak dlouhodobě strpěla tím, že se chovala laxně k tomu, že jihoevropské země nevyužívaly kohezní a strukturální fondy důsledně pro svou modernizaci. Zároveň s tím Brusel desetiletí a dodneška výrazně subvencuje zemědělství (jistě ne právě hypermoderní hospodářský sektor), a upevňuje tak archaické elementy hospodářské struktury mnoha členských zemí. Z toho dnes plyne, že zhruba polovina zemí EU není vůči Číně konkurenceschopná. Vzhledem ke krizi, kterou prodělávají, a vzhledem k tomu, že politika pohodlného zadlužování, kterou provádí ECB, nevytváří žádný tlak k restrukturalizaci, tak nevidím realistickou šanci na to, že by se situace těchto zemí změnila k lepšímu.

Z pozice hospodářské slabosti mnoha evropských zemí nelze očekávat realizovatelnost nějaké ofenzivní hospodářské politiky EU jako celku a tím i prosazení se vůči Číně. Jednotlivé země severní části EU jsou na tom podstatně lépe. Ale pro slabý evropský jih je paradoxně ještě největší nadějí skutečnost, že se Čína sama dostává do hospodářských potíží, soustřeďuje se tudíž více na svůj vnitřní trh a omezuje hospodářskou expanzi.

Mění se Váš pohled na nebezpečí, jež obchod a globalizace může přinášet, při pohledu z Evropy za západ? Jak se díváte na přínos připravované Transatlantické dohody o volném obchodu mezi EU a USA? A jak dlouho může dle Vás trvat proces vyjednávání? Kde jsou hlavní sporné body?

S mojí argumentací ohledně doznívající éry růstu a konzumu je v souladu skutečnost, že se elity snaží najít ještě poslední rezervy pro mobilizaci ekonomického růstu. Transatlantická dohoda o volném obchodu je pravděpodobně poslední větší rezerva; hovoří se o nárůstu HDP o dvě stě miliard euro. Ale existují i analytici, kteří její přínos, a tím i smysl, zpochybňují. Hlavní problém nejsou cla, která jsou již dnes nízká, ale obchodní bariéry spojené s různými předpisy ohledně produktů. Vlastní kapitola je v této souvislosti otázka geneticky ovlivňovaných zemědělských produktů z Ameriky. Významný problém je, dle mého názoru, i skutečnost, že by američtí investoři mohli žalovat evropské státy v souvislosti s evropskými právními normami, které by mohly být vykládány jako diskriminační.

Na závěr, vidíte oblast či téma, kde v těchto velkých debatách může sehrát důležitou úlohu (malá) Česká republika?

To, že malá země může být vzorem, ukazuje příklad Švýcarska nebo Dánska. Česká republika je toho jistě potenciálně také schopná, ale momentálně nevidím nic, čím bychom mohli být vzorem pro ostatní. Pozitivní zviditelnění země vždycky souvisí s profesionální a morální kvalitou její elity. V tomto ohledu máme velké rezervy.

PETR ROBEJŠEK

- česko-německý politolog, nezávislý analytik a poradce;
- mezi lety 1998 a 2007 působil jako ředitel Mezinárodního institutu pro politiku a hospodářství, Haus Rissen v Hamburku;
- v roce 1999 se habilitoval pro politické vědy;
- specializuje se na analýzy a prognózy hospodářského a politického vývoje (proslul přesnou předpovědí o rozpadu komunismu i krizi eura);
- v současnosti působí jako poradce pro podnikatele a politiky, organizuje workshopy k tématu rozhodování;
- s vysokou školou CEVRO Institut jej pojí dlouholeté vazby, vystupoval na veřejných debatách školy jak v Praze, tak v Českém Krumlově;
- ve spolupráci s CEVRO Institutem vyšla též jeho kniha *Svět viděný z Řípu*;
- žije v Hamburku.